

„A Tisza-parton mit keresek?”

„Mindig mellém szegődött a szerencse”

BESZÉLGETÉS DEÁK FERENC GRAFIKUSMŰVÉSSZEL

Egyetlen évre akart csak eljönni Kolozsvárról a kiváló grafikusművész és könyvtervező, Deák Ferenc, aki immár hatodik esztendeje Szegeden alkot. Szülőfalujából, a Feketeügy melletti Kökösről indulva a sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégiumon keresztül vezetett az útja Erdély fővárosába, ahol az Ion Andreescu Képzőművészeti Főiskolán szerzett diplomát. Sütő András lapjánál, Marosvásárhelyen kezdődött a pályafutása, majd visszacsábította a Szamos partjára az akkoriban alakuló Kriterion Könyvkiadó, amelynek művészeti szerkesztőjeként több mint negyedszázadon át szolgált a romániai magyar könyvkiadás ügyét. Tökéletes mesterségbeli tudásról árulkodó rajzaival kötetek százait illusztrálta, s ezernél is több kézirat nyerte el tipográfusi közreműködésével könyvalakját. Olvasók milliói ismerik a Kriterion jellegzetes emblémáját, a nyitott könyvet formázó Pegazust, ami ugyancsak az ő munkája. Kós Károlytól Sütő Andrásra és Szilágyi Domokosra át Kányádi Sándorig az erdélyi magyar szellemi élet legnagyobbjai dolgoztak együtt és kötöttek barátságot vele. Nehéz lenne felsorolni Moszkvától Bostonig, Stockholmtól Genováig azokat a nemzetközi grafikai seregszemléket, rangos kiállítótermeket, ahol alkotásai sikert arattak. Azt írják a műkritikusok: Deák Ferenc az abszolút halláshoz hasonlóan kivételes adománynak tekinthető abszolút látással és rajzkészséggel rendelkezik, mindent tud a vonalról, amit a legkiválóbb európai művészek tudnak. Az ex libristól a könyvillusztráción és az önálló grafikán át a festett kazettás famennyezetig szinte minden műfajban kipróbálta magát. Arra különösen büszke, hogy a mainzi Gutenberg Múzeum állandó kiállításának anyagába is beválogatták a műveit. Mostani munkaadója, a szegedi Mozaik Kiadó az 1999-es Frankfurti Nemzetközi Könyvvásárra három nyelven jelentette meg *Betű és rajz* című műhelyvallomását. Az életművének legszebb darbjait csokorba gyűjtő exkluzív album óriási sikert aratott, s már a következő évben Munkácsy-díjat hozott. Művészeti iránymutatásának köszönhetően a Mozaik rövid idő alatt határozott arculéval és magas grafikai ní-

vójával is kitűnt a hazai könyvkiadók népes táborából. Deák Ferencsel pályájáról és mesterségéről szegedi új műtermében beszélgettünk, ahol már azok a ballada-kompozíciói is készültek, amelyek nemrégiben a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma grafikai díját nyerték el a gödöllői Élmény és eszmény című kiállításon.

– Egy sürgős és fontos munka miatt néhány napos haladékot kért, amikor beszélgetésre hívtam. Min dolgozott?

– A karácsonyi könyvvásárra jelenik meg a Magyar Könyvklub kiadásában Kányádi Sándor gyermekeknek szánt kötete, amiben versek és rövid írások szerepelnek. Egy részük annak idején a Napsugár című folyóiratban már napvilágot látott, most kötetbe válogatva gazdag és izgalmas összeállítást adnak. Ennek az illusztrálására kért fel a szerző. Rendkívül nehéz feladatot jelentett ez számomra, mert mesészerű versek mellett – amelyekben például a kicsi csikó mágneses patkója keresi meg a kislány elveszett varrótűjét – Lehel vezér és Bethlen Gábor is szerepel a kötetbe szerkesztett írásokban. Annyira változatos, műfajilag sokszínű volt az anyag, hogy nagyon nehezen tudtam megtalálni azt a grafikai kifejezőmódot, ami egyrészt biztosítja a kötet rajzainak stílusegységét, másrészt pedig valamennyire érzékelteti a mese és a reális történet közötti különbséget. Ez még egy gyakorlott illusztrátor számára is igazi kihívás, amelynek remélem, sikerült megfelelnem. Kányádi Sándort szívbeli jó barátomnak mondhatom. Nagyon régóta ismerjük egymást, már a Napsugár indulásakor együtt dolgoztunk, ő a gyermeklap szerkesztője volt, én pedig állandó külső munkatársa. Már akkoriban megkért, hogy a folyóiratban megjelenő írásait mindig én illusztráljam.

– A közös gyökerek, hasonló élményvilág indokolta a mostani felkérést is?

– A Kányádi-versek muzsikája mindenki számára különleges élményt jelent, de ezekhez a versekhez illusztrációt készíteni – nem csak lerajzolni valamit, hanem szívvel-lélekkel képeket kitalálni melléjük – csak az tud, aki ugyanarról a vidékről származik. Sándor Galambfalván, én pedig a Brassó és Sepsiszentgyörgy között található színmagyar háromszéki faluban, Kökösen születtem. A gyermekkorunk is hasonlóan telt, az ő szülei mezőgazdasággal foglalkoztak, én pedig a falu jegyzőjének kisebbik fia voltam, és minden parasztházba bejáratos. Mindent jól ismertem, ami az erdélyi paraszti kultúra komponense volt.

– Milyen emlékeket őriz a kökösi gyerekkorról?

– Édesapám orosz hadifogságba került, ezért a helybeli unitárius iskolába íratlak be, ahol sok kedves barátom lett. Talán a természetemből adódik, hogy hamar megbarátkozom az emberekkel, és valami furcsa módon ezek a barátságok rögtön kölcsönössé is válnak. Nem túlzok, amikor azt mondom: imádtak a kökösi gyerekek. Szakács Jancsi, akivel alszegről együtt jártunk fel az iskolába, képes volt minden reggel felülni a kapunk oszlopára, onnan kiáltott be az udvarunkra: Ferike jöjjél! Nélkülem nem is ment volna iskolába. A csodálatos kökösi nyarokról is szép emlékeim vannak. Amikor megláttam, hogy a falubeliek mennek a közeli Feketeügyre kendert áztatni, én is felkapaszkodtam a szekerekre, mert ez jó alkalom volt arra, hogy fürdjünk a folyóban. Én is gyakran elkísértem a többieket teheneket legeltetni. A falusi élet minden pillanatát átéltem.

– Mikor derült ki, hogy tehetsége van a rajzoláshoz?

– Csongvay Árpád, az unitárius kántortanító fedezte fel. A kökösi iskolánk tulajdonképpen egyetlen hatalmas terem volt, tele hosszú padokkal, ahol együtt tanult az

összes évfolyam. Egyszer, amikor a tanítónkat elhívták valahová, úgy hagyott ott bennünket az iskolában, hogy az asztalára kitett egy almát, egy körtét és egy szilvát, és azt a feladatot adta a diákoknak, rajzolják le ezt a csendéletet, amíg visszaér. Nekem viszont azt mondta: Ferike, te ülj ki az első padba, és azt rajzolsz, amihez kedved van. Ma is emlékszem, lovat és szekeret rajzoltam. Jó hangom volt, ezért Csongvay Árpád hegedűórákat is adott nekem, valamint orgonakiséretével rendszeresen szólót énekeltem a helyi unitárius templomban. Emlékszem, olyan kicsi voltam, hogy csak a fejem látszott ki a karzatról. Nemrégiben jutott eszembe a gyerekkoromból egy megmosolyogtató történet: egy földpadlós parasztházban laktunk, édesanyámék egyszer arra lettek figyelmesek, hogy a kis székemen ülve házilag sodort finom kendercérnából gyeplőt csináltam, két szárát a kinyújtott két lábam nagy- és kisujjára kötöttem. A gyeplőszárakat – ahogy azt a nagy lovas szekereken láttam – középen egy gyűrűvel összekapcsoltam. Volt egy kis ostorom is, amivel a sarkamat ütöttem. Képes voltam órákon át hajtani a „lovaimat”. Szüleim csodálkoztak, de nem szóltak. Ma már tudom, ez a játék is a képzelőerőmet fejlesztette. Azért tudtam órákon át egy helyben ülni, mert egy egész világot képzeltem magam köré: szembe jövő autókat, lovas kocsikat, konkrét terepet. Ugy érzem, ennek a játéknak is köszönhetem, hogy kifejlődött az a vizuális memóriám, aminek az illusztrátori munkámban a mai napig hasznát veszem. Amikor most a Kányádi-kötet rajzait csináltam, nehéz is lett volna annyiféle állat és korabeli viselet hiteles ábrázolásához megfelelő forrásmunkát keresnem. Ilyenkor jön jól a vizuális memória.

– *Kökös után hol tanult tovább?*

– Édesapám pénzügyi tisztviselő lett Sepsiszentgyörgyön, így a középiskolai tanulmányaimat már az ottani Székely Mikó Kollégiumban kezdtem. Akkoriban a kolozsvári képzőművészeti főiskolára szinte minden évben bekerült egy-két sepsiszentgyörgyi mikós diák. Gödri Ferenc olyan híres és kiváló rajztanár volt, hogy nemrégiben még utcát is neveztek el róla Sepsiszentgyörgyön. Emlékszem az első rajzóránkra: jellegzetes vadászöltözékében bejött, és mindenkinek adott egy levelezőlapot, amit édesanyánknak kellett megcímeznünk, majd írunk kellett rá néhány sort. Miután összegyűjtötte és gyakorlott szemmel végignézte a levelezőlapokat, felállt a katedrára és a nevemet mondta. Hihetetlenül megrémültem, de végül csak annyit mondott: Fiam, Deák mától kezdve te az első padban fogsz ülni. A betűformálásomból ugyanis rögtön rájött, hogy van érzékem a vonalhoz. Később az ő tanácsára jelentkeztem a képzőművészeti főiskolára.

– *Szülei hogyan fogadták a pályaválasztását?*

– Gödri Ferenc kitartóan harcolt értem, végül ő győzte meg a szüleimet. Az előzményekhez tartozik, hogy 1948-ban rendezett az iskolában egy kiállítást a rajzainkból. Ezt megnézte az akkori Népújság egyik munkatársa is, aki Bimbózó tehetségek címmel írt is egy kritikát róla. Ugy fogalmazott: „A gyerekek között van igazán figyelemre méltó tehetség is, például a tizenhárom éves Deák Ferenc, aki fiatal kora ellenére szinte kiforrott művészettel ábrázol. Nagy jövőt jósolok neki, ma már az ilyen tehetségek nem kallódhatnak el.” Ez volt az első kritika, amit kaptam. Ma is megvan ez az újság cikk otthon, Kolozsvárott. Noha a Székely Mikó Kollégium elméleti líceum volt, olyan sok tehetséges diák járt az iskolába, hogy Gödri tanár úr szinte külön osztályként kezelte a jó rajzosokat. Legtehetségesebb évfolyamtársam, Ördög Zoltán már egészen hamar határozottan eldöntötte, hogy érettségi után a kolozsvári Ion Andreescu

Képzőművészeti Főiskolán szeretné folytatni a tanulmányait. Én korántsem voltam ennyire biztos magamban, ráadásul a szüleim sem lelkesedtek az ötletért. Az igazsághoz az is hozzátartozik, hogy imádtam rajzolni, és emiatt a tanulást is elhanyagoltam kicsit, más pályára ezért nem is gondolhattam. Gödri tanár úr eljött hozzánk, beszélt szegény édesanyámmal, aki azzal érvelt: inkább unitárius kántortanítónak kellene mennem, mert a rajzolás nem komoly pálya. Szüleim egyetlen „képzőművészt” ismernek: Garayt, a helybeli címtáblafestőt. Gödri tanár úr győzködésének hatására azt mondtam: elmegyek Ördög Zolival felvételizni az akadémiára; ha az ottani szakemberek is azt mondják, jó, amit csinállok, és egyből felvesznek, akkor megígérem, hogy komolyan veszem a tanulást, és megszerzem a diplomát. Ha viszont nem sikerült a felvételi, akkor másodszor nem próbálkozom. Már a felvételi vizsgán – ahol egyik feladatként egy kompozíciót kellett megrajzolnunk – feltűnt, hogy a felügyelő tanár egyedül tőlem kérdezte meg, hogy honnan jöttem. Szerencsére egyből felvettek, így 1952-ben a főiskola grafika szakának hallgatója lettem. Már akkoriban is erős volt bennem az illusztráló készség, az egyszerre sok mindenre figyelés képessége. Mindig egyből szerettem volna kirajzolni magamból a témát. Az sohasem vonzott, hogy – mint a festők vagy a szobrászok – egy témát részlettanulmányok sorozatával építsek fel magamban.

– *Mit adott a kolozsvári akadémia?*

– Egyedüli voltam, aki már rögtön a próbaévnék, tapogatózásnak számító első évfolyam elején megmondtam, hogy a grafikát választom. Végül egy olyan szakon végeztem – könyvgrafika és borítólap-készítésnek hívták akkor –, ahol a tanárom, aki másodévtől hatodévig tanított, soha egyetlen borítólapot nem tervezett, könyvet nem illusztrált. Portréfestő volt. Már gyereklapoknak dolgoztam, amikor az egyik munkámat meglátta. Megijedtem, mit szól majd hozzá, hogy illusztrációkat is készítek. Meglepetésemre örömmel fogadta, hogy már dolgozom is a könyvkiadóknak. Valójában önképzéssel kellett megtanulnom a szakmát. Akkoriban az akadémiai képzés alapelve az volt, hogy meg kell tanítani a grafikusokat rajzolni.

– *Mereven ragaszkodtak a realizmushoz?*

– Nem volt könyörület. Keményen megkövetelték a realizmust. Emlékszem, egyszer hetvenszer-százas méretben egy kétalakos akt figurát két héten át rajzoltunk vékonyra hegyezett ceruzával. Hihetetlenül alaposan számon kérték a látványhűséget. Nem véletlenül rajzoltattak tűhegyes ceruzával, hiszen így a vonal vékony volt. Lépésről lépésre ki kellett dolgoznunk a két emberi test minden porcikáját. Elvárták tőlünk, hogy tökéletes munkát végezzünk, és én akkor úgy gondoltam, ha már ez a fő szempont, érdemes megtanulnom minél jobban rajzolni. Komolyan vettem a tanulást, sokszor – csak a magam gyönyörűségére – plusz kompozíciókat is készítettem. Egész délelőtt a műteremben rajzoltam, délután az elméleti órákra mentem, vacsora után pedig kroit, azaz mozgásjegyzeteket készítettem. A krokinak az volt a lényege, hogy a modell mozgását figyelve pillanatfelvételszerűen egy-két perc alatt néhány vonallal kellett rögzíteni a látvány lényegét. A kiadók hamar észrevették, hogy érdemes engem foglalkoztatni, így már egészen korán rajzoltam a Napsugárnak, valamint az Ifjúsági Kiadónak.

– *Akadémistaként mennyire szólt bele a politika az életükbe?*

– A kommunista ifjúsági szövetség gyűléseire kötelező volt eljárnunk. Szerencsére az évfolyamot irányító tanárom nagyon karakán ember volt. Amikor az egyik óránkra azzal jött be egy elvtársnő, hogy elvigyen engem a megyei pártbizottságra transzparenseket készíteni, a tanárom – aki épp korrektúrát tartott nekem – azt felelte: Deák Ferenc nem megy jelmondatokat írni, neki most az a feladata, hogy minden órát kihasználjon a szakma elsajátítására. Voltak persze forrongó időszakok, például 1956 októberére, amikor bennünket is lázba hozott a magyar forradalom. Legjobbaink – Balázs Imre, Veres Zoltán, Páskándi Géza és Dávid Gyula – börtönbüntetést is kaptak a szerepvállalásukért. Bevallom, engem soha nem érdekelt annyira a politika, akkoriban is csak az izgatott, hogy a szakmát minél tökéletesebben megtanuljam.

– *A diploma megszerzése után mihez kezdett?*

– A főiskolán elsősorban alkotóművészeket neveltek, ám hiány volt képzett rajztanárokból, ezért időközben önálló pedagógiai szakot is létesítettek. A festészet, szobrászat, grafika és belsőépítészet szakra járók is felvehették fakultatív tárgyként a pedagógiát. Az évfolyamunkból egyedül csak én nem jelentkeztem, annyira biztos voltam abban, hogy mindig könyvgrafikával akarok foglalkozni.

– *Hogyan került Sütő András lapjához?*

– Már hatodéves Andreescu-díjas hallgatóként a diplomamunkámon dolgoztam, amikor Sütő András elküldte hozzám a főiskolára főszerkesztő-helyettesét, Katona Szabó István író, aki elmondta: szeretnének meghívni a Művészet című laphoz grafikusnak. Nagyon meglepődtem, hirtelen nem is tudtam, mit feleljek, hiszen akadémistaként hivatalosan még nem lehetett állásom. Amikor elmentem Marosvásárhelyre, Sütő András már az első találkozásunkkor elnevezett Ferikónak. Attól a pillanattól barátok lettünk. 1995-ben, hatvanadik születésnapomra a Kriterion Baráti Társaság megjelentetett egy ünnepi albumot, amelybe Sütő a következőket írta: „Deák Ferenc úgyszólván együtt nőtt fel könyvkiadásunkkal. Lapszerkesztő grafikusként az Új Életnél indult; szinte megkönnyeztük veszteségünket, amikor »elcsalta« őt a Kriterion. Minden író legnagyobb öröme. Azóta híres-neves Könyves Mesterré nőtt – napjaink Kis Miklósává. Hálával tartozom neki. Szinte minden könyvemet ő gondozta – olyan formán, hogy abból sorsközösségünk tudata is kiviláglott. Kívánom: szabja-varrja még sokáig irodalmi műveinkre az ő csodás köntöseit.”

– *Sütő lapját, a Művészetet nem sokáig hagyták olyan szellemben szerkeszteni, amelyben elindították.*

– Állítólag az volt az elvtársak kifogása, hogy elit kultúrát közvetít, nem jut el a széles néprétegekhez, ezért kiadták a jelszót: közelebb kell kerülni az emberekhez. Ezt az irányvonalat a megváltoztatott cím is jelezte: Új Élet. Amennyit lehetett, a szerkesztők persze átmentettek a színházból, a zenéből, az irodalomból és a képzőművészetből az új lapba, de kénytelenek voltak közölni mezőgazdasági riportokat, termelési beszámolókat is.

– *Hogyan „csalta el” a Kriterion?*

– Az akkori Állami Irodalmi és Művészeti kiadó vezetője, Tóth Samu – akitől sokat tanultam, és aki már főiskolás koromban rendszeresen foglalkoztatott – halála után Domokos Gézáék úgy gondolták, én lehetnék az utóda, ezért rám is bízta az akkoriiban induló Kriterion Kiadóban a könyvek tervezésének szép feladatát.

- *Akkor álmolta meg a könyvkiadó jellegzetes emblémáját, a nyitott könyvet formázó Pegazust is?*

- Több hónapos forrongó időszak volt az, mihamarabb szerettek volna egy védjegyként is használható, jól felismerhető emblémát a kiadónak. Azt hiszem, sikerült ilyet rajzolnom.

- *Fénykorában, a hetvenes-nyolcvanas években a Kriterion mintegy kétezer kötetet adott ki, összesen több mint húszmillió példányban.*

- Műfajlag is rendkívül sokszínű volt a kínálatunk, hiszen műszaki szótártól a gyermekkönyveken és a képzőművészeti albumokon keresztül a szépirodalmi munkákig hihetetlenül sokféle könyvet kiadtunk. Egységes arculatot kellett teremtenünk, ami óriási munka volt. A Kriterionnál úgy telt el negyedszázad az életemből, hogy mindig készülnöm kellett a következő feladatra. Szerencsére a szerkesztők, Domokos Géza, Bálint Lajos, Dávid Gyula és az erdélyi írók, költők hozzásegítettek ahhoz, hogy a könyvekkel együtt magam is sokszínűbbé váljak. Sok olyan kötetet terveztem, ami különösen közel állt a szívemhez, például Kallós Zoltán Balladák könyve, ami nálunk jelent meg először. Sokat gondolkodtam azon, ezt a nemes műfajt milyen köntösbe öltöztessük, hogy minél nagyobb legyen az összhang a belbecs és a külcsín között. Már nem emlékszem, végül kinek az ötlete volt, amit kivitelezünk: lenvásznat vásároltunk könyvborítónak, és a kalotaszegi varrások-írások díszítő motívumkincséből könnyen varrható, egyszerűbb motívumrészleteket választottam ki, amelyek ugyan nem voltak olyan gazdagok, mint egy egész párna díszítése, mégis jól felismerhetőek maradtak. A kalotaszegi asszonyok a teljes példányszámhoz fekete hímzőcérnával egyenként varrták ki a díszítést. Hónapokig dolgoztak rajta, viccesen mondogattunk: egy egész bivalycsordát meg tudtak volna venni abból a pénzből, amit így megkerestek. A kötet gyönyörű lett, és óriási sikert aratott.

- *Mennyire tudott az erdélyi könyvnyomtatás, könyvművészet hagyományaira építeni?*

- A szándék megvolt, de a rengeteg munka miatt tudatos hagyományépítésre nem volt lehetőségünk. Inkább ösztönösen, a lelkünk mélyén munkáltak ezek a nemes erdélyi tradíciók. Be kell vallanom, pályám kezdetén könyvnyomtatásunk örökségével nem voltam teljesen tisztában, nem volt rálátásom. A romániai magyar írók sorozatában kiadtuk a Kriterionnál Kós Károly életművét is. Elzarándokoltunk a lakására megbeszélni vele a részleteket. Károly bácsi akkor már nagyon idős volt, de arra kértük, hogy a sorozat borítólapját, iniciáléval és az ő jellegzetes betűivel csinálja meg maga. Nagy meglepetésünkre azt mondta: „Én már megöregedtem, a kezem is reszket, de nincs veszve semmi, mert egyetlen ember van, aki helyettem megcsinálhatja: te, Feri barátom.” Ez volt számomra a legnagyobb elismerés, amit egész életemben kaptam. Gondos munkával, természetesen az ő betűit is felhasználva meg is terveztem a köteteit. Valójában ilyen feladatok révén ismerkedtem meg könyvnyomtatásunk hagyományával, a különböző műfajokkal és stílusokkal. A Kriterion holdudvarában kiváló grafikus gárda alakult ki: Cseh Gusztáv, Árkossy István, Bardócz Lajos, Tóth László nevét említeném az elsők között. Öröm volt velük dolgozni.

- *A Ceausescu-rezsim mennyire szólt bele a kiadó munkájába?*

- Az igazgató és a magyar szerkesztőség Bukarestben dolgozott, ők tartották a kapcsolatot a pártközponttal. Amikorra hozzánk, a kolozsvári szerkesztőséghez megérkezett a kézirat, a csaták már lezajlottak, és kevés konkrét információ jutott el hozzánk.

Ha jól emlékszem, a hetvenes-nyolcvanas években huszonkét könyvkiadó működött Romániában. Természetesen a huszonkettedikként tartották számon a Kritériont, és a javadalmazásunk is ennek megfelelő volt. Miután megalapították a Dacia Könyvkiadót, az elvtársak gyakrabban jöttek le Bukarestből Kolozsvárra. Egyik alkalommal egy delegáció ellátogatott a Daciához, majd utána a mi fiókszerkesztőségünkbe is benéztek. Amikor az elvtársak beléptek a szobánkba, ahol valamennyien együtt dolgoztunk, és meglátták a régi, szegényes bútorainkat, nagyon elcsodálkoztak. Egyikükből akaratlanul is kibuggyant a kérdés: Itt készülnek azok a szép könyvek? A hangjából kiéreztem az irigységgel ötvözött ingerültséget. Domokos Géza is ott volt, és bemutatót emem a vendégünknek, aki rögtön azt kérdezte, mennyit fizetünk mi egy címlapért. Azt hitte, biztosan kétszer-háromszor annyit, mint más kiadók. Nem tudta a lényegét: mi kevesebb pénzért, de szívvel-lélekkel csináltuk. Ez volt titkunk. Ez nem látszott a körülményeinken. Egész nap a szerkesztőségben dolgoztunk, én az illusztrációimat este, otthon készítettem el. Akkoriban nem volt még számítógép, gyakran előfordult, hogy a kollégáim hazavittek két-három kéziratot, és éjszaka, otthon tipografizálták, hogy reggel küldhessük a nyomdába. Ezt csak szívvel és ügyszeretettel lehetett csinálni. Bálint Lajos műszaki szerkesztőnknek még arra is kiterjedt a figyelme, hogy baráti viszonyt alakított ki a román nyomdával, így ha maradt szabad kapacitás, akkor először a mi könyveinket nyomtatták ki. A Kritérion a munkatársak odaadó lelkesedésének is köszönhette a sikerét.

– „Azt is mondják: nyugalomba vonulsz. Most kezdődik igazán a munka. Nagy formát kívánok, drága nagy művészem az elkövetkezőkben.” – írta önnek a 60. születésnapjára fogalmazott köszöntőjében Kányádi Sándor. Teljesülni látszik a jóslata, nyugdíjasként is rengeteg feladata van. Hogyan került Kolozsvárról Szegedre?

– Amikor nyugállományba mentem a Kritériontól, azt gondoltam, régi álmom teljesül, és a műtermi alkotómunkának szentelhetem minden időmet. A megalázóan kevés nyugdíjat alkalmi munkákkal szerettem volna kiegészíteni. Török Zoltán, a szegedi Mozaik Kiadó igazgatója már régóta keresett rajzolókat. Igaz, hogy a helyi tanárképző főiskolán is folyik rajztanári képzés, de ez a műfaj senkit sem foglalkoztatott igazán. Ezért nézegette az üzletekben kapható új könyveket is. Így talált rá a Magyarországon kiadott Bözödi népmesék című kötetre, amely Bözödi György erdélyi író szülőfalujában gyűjtött meséit tartalmazza az én illusztrációimmal. Török Zoltánnak annyira megtetszettek a rajzaim, hogy feladatul adta a titkárnőjének: nyomozza ki, hol lehet engem megtalálni. Végül egy tanárnő adta meg a címemet, aki az ex libriseim révén ismert. Kolozsvárott kaptam meg Török Zoltán levelét, amelyben arra kért, vállaljak munkát a Mozaiknál. Örömmel mondtam igent. Első lépésként két kéziratot kaptam, amelyekhez Kolozsvárott elkészítettem, majd postán elküldtem az illusztrációkat. A harmadik megbízatás előtt – ami a neves barlangász, Jakucs László professzor A Föld, amelyen élünk című kötetének illusztrálása volt – a feladat nagysága és összetettsége miatt arra kértek, jöjjek el egy hónapra Szegedre. A kötet befejezése után megkérdezték: elvállalnám-e, hogy a Mozaik valamennyi kötetére „ránézek”, azaz művészeti tanácsadóként elszegődnék-e a kiadóhoz. Volt még néhány hónap a nyugdíjazásomig, ezért gondolkodási időt kértem, de akkor már a roppant kellemes első impresszióim után éreztem, hogy el fogok jönni. Tehetséges, kedves, fiatal szakemberekből álló gárda dolgozik a Mozaiknál, akikkel öröm együtt dolgozni. Először úgy gon-

doltuk, hogy csupán egyetlen évre jövök Szegedre, de immár hatodik esztendeje vagyok itt.

– *Milyen lehetőségeket kapott a Mozaik Kiadótól?*

– Szegedre is hoztam ajándékba néhány példányt a Kritérionnál megjelent Betű és rajz című kötetemből, amely tulajdonképpen műhelyvallomás, azaz könyvgrafikai próbálkozásaim gyűjteménye, valamint néhány önálló grafikámat is beleépítettem. Munkáim java szerepel ebben a könyvben. Nagyon meglepődtem, amikor Török Zoltán megkérdezte: beleegyeznék-e, hogy a Mozaik Kiadó az 1999-es Frankfurti Könyvtársárra megjelentesse második kiadásban. Nagyon meghatott az ajánlat, nagy megtiszteltetésnek éreztem, hogy egy minden igényt kielégítő, csodálatos, három nyelvű album formájában újra megjelentették. Ugy éreztem, a gesztus személyemnek is szól, és talán az is benne volt, hogy megmutassuk: noha a Mozaik elsősorban tankönyvkiadással foglalkozik, egy ilyen reprezentatív albumot is kifogástalanul meg tud csinálni. Olyan nagy volt Frankfurtban a kötet sikere, hogy ma már biztos vagyok benne: az ottani fogadtatás egyenes következményeként kaptam meg 2000. március 15-én a Munkácsy-díjat.

– *Mit jelentett ez az elismerés?*

– Nagyon fontos volt számomra, mert a magyar kormány rendszeresen figyelemmel kísérte az erdélyi magyar írók, költők, előadóművészek, néprajzosok pályáját, de érthetetlen módon csak elvétve kaptak valamilyen elismerést az erdélyi képzőművészek. Ezért kicsit furcsán éreztem magam, rögtön arra gondoltam, hány jeles tanárom és kiváló pályatársam van, aki még nem kapta meg ezt a kitüntetést. Én vagyok az első erdélyi képzőművész, aki az elmúlt negyven évben munkássága elismeréseként átvethette a Munkácsy-díjat. Ehhez mindenképp kellett a bemutatkozási lehetőség Frankfurtban, hiszen egy önálló kiállításnak biztosan nem lett volna ekkora hatása.

– *Az is elégtételt jelenthet, hogy a könyves szakmának jó a véleménye a Mozaik-kötetekről.*

– Sokan meglepőnek tartják, hogy ilyen rövid idő alatt ennyire határozott arcélt és grafikai színvonalat sikerült közösen kialakítanunk a Mozaik Kiadónál. Remélem, az olvasók is úgy találják, hogy a Mozaik-könyvek ízlésesek és első pillantásra felismerhetőek. Mindez annak köszönhető, hogy a több évtizedes könyvtervezői tapasztalatomat sikerült egy egyszerű gárdával együtt dolgozva kamatoztatnunk.

– *Kass János grafikusművész rögtön barátjaként üdvözölte, és meghívta a szegedi galériájába kiállítani. Milyen a kapcsolata a többi helybeli művésszel?*

– Hézagosak még a kapcsolataim, de úgy hírlík, elfogadtak, elismerik a munkámat a szegedi kollégák.

– *Milyen gyakran jár haza, Kolozsvárra?*

– Inkább a feleségem – aki iparművész – a „mozgó alkatrész” a családukban. Ha feladatom van, én semmi mással nem tudok foglalkozni, így hamar elrepült az elmúlt hat esztendő is, szinte észrevétlenül ragadtam itt Szegeden. A jövőben szeretnék kevesebb munkát vállalni a kiadóknál, igyekszem az önálló művészi alkotásra koncentrálni. Amikor a Mozaik Kiadó meghívott tanácsadónak, álmomban sem gondoltam, hogy ez egyben majd azt is jelenti: egy művészeti pártoló, és az alkotómunkát támogató mecénás karjaiba szaladok. A Mozaiknál kötetlen a munkaidőm, igyekeznek úgy cso-

portosítani a kiadói teendőimet, hogy minél több szabadidőm maradjon. Ráadásul biztosítottak számomra egy kifogástalanul felújított, négy helyiségből álló műtermet, amely csak az enyém, még a fenntartási költségeit is fedezik. A legigényesebb anyagokat szerzik be számomra, önálló grafikáimat a legszebb keretekbe foglalják, gondoskodnak még a kiállításokra való elszállításukról is. Sok képzőművész kollégám talán el sem hiszi, hogy létezik ma ilyen. Mindezt nem tudok eléggé hálás lenni Török Zoltánnak. Az új műteremben készült első három munkámat elküldtem a gödöllői művésztelep jubileuma alkalmából megrendezett Élmény és eszmény című kiállításra, ahol ballada-kompozícióimért a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának grafikai díját kaptam. Jelzesszerű volt számomra ez a siker, műteremavatásnak is beilllett.

- Mit gondol, milyen hatással van a modern számítástechnika a könyvművészetre?

- Hogy éreztessem a különbséget: annak idején Kolozsvárott annyira kezdetlegesek voltak a nyomdai lehetőségeink, hogy a Betű és rajz című kötetem első kiadásának a tartalomjegyzékét például nem tudták úgy betördelni, ahogy a szokványostól eltérően, én kétoldalasra megterveztem. Ezért kénytelen voltam a kiválasztott betűtípusból megannyi fényes papírra levonatot készíteni, és betűnként ragasztottam fel az egész szöveget, majd – mint egy illusztrációt – lefotózták, és cink klisébe maratták. Gyakran rá voltunk kényszerítve, hogy a betűket is magunk rajzoljuk meg, és így megtanultuk a betűtípusok lényegét. Ma már mindez néhány mozdulat a számítógépen. Ezt csak az tudja igazán értékelni, aki a másik utat is megjárta. Egy biztos: a számítógép könnyű és felszínes megoldásokra ad lehetőséget. Szinte beszippantja az embert, hívogatja: gyeregyere be a varázslatba! Ha valaki lelkiismeretesen megismerkedik a könyvtervezés alapjaival és a betűtípusokkal, annak ajándék az a lehetőség, amit a számítógép tud nyújtani. De ha csak kísérletezgetve nyomogatja a gombokat, akkor fennáll a veszély, hogy felhígul ez a műfaj is. Mint minden jó művészeti alkotáshoz, a könyvtervezéshez is érdemes alapos vázlatokat készíteni, akkor nagyobb az esély arra, hogy a végeredmény is átgondoltabb, kiérleltebb lesz. Az új technika csapda is lehet, de széles lehetőségeket is biztosíthat annak, aki komolyan veszi és lelkiismeretesen nyúl hozzá.

- Mi a véleménye azokról az aggasztó jelenségekről, amelyek az utóbbi évtizedben Kolozsvárott tapasztalhatók?

- Annyira fáj az a hangulat, amit Gheorghe Funar politikája előidézett, hogy már korábban elhatároztam, amíg ő a város polgármestere, nem állítok ki Kolozsvárott. Tiltakoznom kell az ellen, hogy például magyar nyelvű plakát nem jelenhet meg a város utcáin. Amikor a kolozsvári magyar színjátszás 200 éves évfordulójára terveztem egy szép plakátot, csak a színház előcsarnokából, az üveglakokon át lehetett látni, mert az utcán nem engedték kifüggeszteni. A keserűségemet is belerajzoltam a Kulcsok Kolozsvárnak című kötetünkbe, így a szomorú összképhez én is hozzátettem néhány egyéni jegyet. Például a Mátyás király szobra előtt régészeti feltárás címen feltúrt területet a pallókkal és a sírba eresztő kötelekkel az illusztrációmon szándékosan közel vittem a szoborhoz, így plusz jelentést kapott. Misztótfalusi Kis Miklós síremléke és az egész Házsongárd pedig fájdalmas temető lett a temetőben. Valószínűleg az otthoni körülmények is hozzájárulnak ahhoz, hogy Szegeden ennyire jól érzem magam. Néha ugyan szomorúan hazlátogatok, de nem jut eszembe minden pillanatban, hogy ott kellene alkotnom. Csodálom a barátaimat, akik továbbra is vállalják a küzdelmet, amiben én már egészségi állapotom miatt sem tudnék részt venni. Reménykedem benne, hogy sokáig lesznek még fiatalok, akik nem adják fel.

– Útravalóul milyen tanácsot adna a mai fiatal grafikusoknak?

– A tehetség mellett fontos a szorgalom is. Ha egy grafikus sokat rajzol, azt mondják: biztosan begyakorlott dolgokat ismétel. Az igazi kihívást abban látom, hogy a nagy mennyiség ellenére is újra és újra lámpalázasan, igényesen kell megoldani minden feladatot. Mostanában nem divat a valóságot olyan emberközpontúan megfogalmazni, ahogyan én is teszem. A fiatalok modernebb dolgokat csinálnak, bár én is szeretnék a jövőben újszerű gondolati grafikákat létrehozni. Bánt, hogy gyakran egyszerű „mutatványokat” is látok a tárlatokon. Nem mondom, hogy sirjuk vissza a valósághű, kemény rajzot, de ennyire nem kellene lebecsülni a szaktudást. Úgy érzem, elégedett lehetek a pályám alakulásával, mert a szerencse mindig mellém szegődött: a főiskolai felvételin éppúgy, mint a diploma után, amikor Sütő András lapjához, majd a Kritérionhoz kerültem, és most is, amikor itt, a Tisza partján kaptam újabb lehetőségeket.

Hollósi Zoltán

